

Romantizm mərhələsi

**Əli bəy Hüseynzadənin "Hali-Vətən" şeirində
Vətən fəlsəfi-kulturoloji kateqoriya kimi**

Azər Turan (Əbilov)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan.

E-mail: a_turan63@mail.ru

Annotasiya. Məqalədə Əli bəy Hüseynzadənin "Hali-Vətən" şeiri tədqiq olunur. Şeir XX əsrin iyirminci illərinə kimi yazılmış Vətən mövzulu şeirlərlə müqayisə edilir. Qeyd olunur ki, XIX yüzilin doxsanıncı illərində - İstanbulda qələmə alınmış bu şeirdə Vətən anlayışı fəlsəfi-kulturoloji kateqoriya kimi təqdim edilmişdir. Məqalədə şeirin çap olunduğu ilkin qaynaqlar, eləcə də haqqında söylənməmiş ilk fikirlər araşdırılır. Müxtəlif illərdə iki versiyada yazılmış şeirin hər iki variantı, eləcə də 1920-ci illərdə rus dilinə tərcüməsi tədqiqatə cəlb olunur.

Açar sözlər: Əli bəy Hüseynzadə, Vətən anlayışı, "Hali-Vətən", fəlsəfi şeir

Məqalə tarixçəsi: göndəriib – 14.09.2020; qəbul edilib – 25.09.2020

**The homeland as philosophical and cultural category
in the poem "Hali-Veten" by Ali bey Huseynzade**

Azer Turan (Abilov)

Doctor of Philological Sciences

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS, Azerbaijan

E-mail: a_turan63@mail.ru

Abstract. In the article is studied the poem "Hali-Veten" by Ali bey Huseynzade. The poem is compared to the poems on the theme of homeland written until the twenties of 20th century. It is noted that the homeland concept is presented as philosophical and cultural category in this poem that was written in Istanbul during 90s of 19th century. In the article is studied the primary sources in which the poem was published as well as first thoughts about the poem. Both versions of the poem written in different years and its translation into Russian in 1920s are researched in the article.

Keywords: Ali bey Huseynzade, concept of Homeland, "Hali-Veten", philosophical poem

Article history: received – 14.09.2020; accepted – 25.09.2020

Giriş / Introduction

"Hali-Vətən"nin motivi yazıldığı dövəndəki Vətənin halına adekvatdır - bədbin və pessimistdir... Əli bəy Hüseynzadə Vətənin fəlsəfi-ideoloji-ictimai durumunu "Hali-Vətən"lə işarələyir, tarixin yaddaşına köçürürdü.

...Hüseynzadə "Hali-Vətən"i iki versiyada – "Hali-Vətən" və "Yurd qayğısu" adı ilə yazıb.

Əsas hissə / Main Part

"Hali-Vətən" ilk dəfə 1904-cü ildə A.Turani imzası ilə Misirdə çıxan "Türk" qəzetinin 24 noyabr tarixli 56-cı sayında, 1906-cı ildə Bakıda - "Dəbistan" jurnalının 16-cı sayında, 1909-cu ildə "Füyuzat" qiraət kitabında, "Yurd qayğısı" ilə İstanbulda 1912-ci ilin 18 oktyabrında əvvəl H.Zadə imzası ilə "Türk Yurdu" dərgisində, sonra 21 oktyabrda "Tərcümani-həqiqət" qəzetində, oktyabrın 22-də "Tanin" qəzetində... dərc olunub. Bir də "Tərcüman" qəzeti yenə 1912-ci ilin 12 dekabrında "İlahımızın mükəmməl bir təsviri", [9, s.258] - deyər dəyərləndirdiyi "Hali-Vətən" in müəllifini, sadəcə, "İstanbulda bulunan Qafqaz şairlərindən biri" kimi təqdim edərək şeiri çap etmişdi.

Memuar yazarları Hüseynzadənin "Səadət" məktəbində müdir olduğu dövəmdə bu əsərə nəgmə müəllimi Üzeyir bəy Hacıbəylinin musiqi bəstələdiyini qeyd edir.

"Hali-Vətən", hətta dərviş təkkələrinə, zaviyələrinə qədər sirayət edib yayılırdı... "Naxçıvan diyarının tarixi və etnoqrafiyası" əsərində "Son illərin dərviş repertuarından örnəyini verdiyimiz şeir nümunəsi onların xalqa hansı əhvali aşıladığını ifadə edir", - deyən rus şərqşünası Konstantin Smirnov naxçıvanlı dərvişlərin dilindən Turani ləqəbi ilə məşhur olan Əli bəy Hüseynzadənin "Hali-Vətən" monuzmasını Cavanşir bəy Qayıbovun yardımı ilə rus dilinə tərcümə edərək 1934-cü ildə yazdığı araşdırmasına daxil etmişdi:

*На кончике моего языка великая истина,
Но мне и не дают ее высказать
и не отрезают моего языка.
Знаешь ли ты, что сделали невежды
с отечеством?
Они не дали ему спать,
но и не дают ему двинуться?
Ни вперед не двинуться,
ни возвращаться назад!
Враг ломится в дверь,
а мы находимся в доме
и ничего не знаем!
Мы не мужики друг для друга,
но мы не объединены.
Перо мое не пробудило
этих тюрков и персов!
Не дают мне писать,
но и не ломают моего пера!* [17, s.91]

"Hali-Vətən"i zikr edən dərvişlərin təkkəsi XX yüzilin əvvəllərində Naxçıvanda Hüseyn Cavidin də doğulub böyüdüyi Əlixan məhəlləsində qurulubmuş. Əlabbas Müznibə görə, Azərbaycanada Vətən zikrinin ilk örnəyi olan "Hali-Vətən" in "milli və vətəni sövqləri təlqin edən tərənə" si [13, s.51] dərviş nəfəslərinə öz səkral gücü, aşıqanə sufi-ilahi mistikası ilə daxil olurdu.

1934-cü ilin avqustunda Sovet Yazıçıların Moskva keçirilən I qurultayında Azərbaycan Yazıçıları İttifaqının sədri Məmməd Kazım Ələkbərlinin "Azərbaycan ədəbiyyatı barədə" məruzəsində "Hali-Vətən" Azərbaycan ədəbiyyatına "burjuaz azadlıq anlayışını" gətirən əsər kimi şərh olunurdu. Həm də təkcə bu deyil, məruzəçiyə görə, "burjuaziyatın əsl ideoloqu kimi çıxış edən Hüseynzadə Azərbaycan ədəbiyyatına burjuaz modernizmini, ən əsası, pantürkizmi, panislamizmi gətirmiş, Avropa romantizmini tətbiq etmiş, Hötenin "Faust" undan parçaları çevirərək, oxucularını Qərb ədəbiyyatı ilə tanış etmək istəmişdi" [18, s.118]. Ələkbərliyə görə, "Füyuzat" ədəbiyyatı "türkizm, islamizm, modernizm" şüarı altında inkişaf edirdi. 1937-ci il ərəfəsində Fəxri Rəyaset Heyətində Stalinin də təmsil olunduğu, SSRİ-nin baş ideoloqu Jdanovun məruzə etdiyi qurultayda

doğrucasına deyilməyə də, sırf siyasi xarakter daşısa da, hər halda, deyilən fikirlər "burjuaz azadlıq anlayışının" ifadəsi olan "Hali-Vətən" in dəyərini və Əli bəy Hüseynzadənin kimliyini daha dərindən bilmək üçün çox əhəmiyyətlidir.

Beləcə, Azərbaycanın XX yüzilin ilk illərindəki hali, ovqatı 1904-cü ildə Hüseynzadə tərəfindən yazıya köçürülmüş, Misirdə çap olunmuş, Naxçıvanda zaviyələrdə zikr edilmiş, Bakıda məktəblərdə oxunmuş, İstanbulda, Kırmda əzbərlənmiş, 30 ildən sonra isə Moskvada əks-səda vermişdi...

"Hali-Vətən" dən 4 il sonra yazdığı "Siyasəti-fürusət" əsərində rus "qarayüzləri və qarazüzlərinin" lideri Purişkeviçin kölgəsi deyir ki, "Bizim Rusiyada sehr, əfsun, tilsim-filan yoxsa da, onun yerinə "hipnotizim" deyilən uyutmaq yolu ilə təlqin fənni vardır" [6, s. 284].

"Hali-Vətən" də uyuşmuş və hərəkətsiz qalan vətən ilə həmin hipnotizmə duçar edilən, oyna, ittihad edə, birləşə bilməyən Vətən idi və şeir daha geniş mənada iki qütbün - hipnotizmlə hipnozdan ayılmaq istəyən düşüncənin arasında başlanan polemika, nə danışmağa, nə lal olmağa, nə uyumağa, nə oyanmağa, nə irəliləməyə, nə geri donməyə, nə yad, nə doğma olmağa... imkan vermədikləri, diri olsa da uyuşuq qalmış, uyuşdurulmuş Vətənin duçar olduğu dərddə - hipnozun doğurduğu fəsadı nişan verən ilk poetik örnək idi.

"Hali-Vətən" dən sonra poeziyamızda Vətən şeirləri yaransa da, əfsus ki, onlar çox olmadı. 1901-ci ildə Rəşid bəy Əfəndiyevin "Məhəbbət eyləmək hər yurd üçün bir sirri-hikmətdir / Vətən viranə olsa da, məsəldir, məhız cənnətdir" [15, s.9] misraları ilə başlayan şeiri, yaxud "1905-ci il inqilabının doğurduğu azadlıq gənəşinin soyuq zərərləri qəlbini isitməyən" [1, s.214] Abdulla Şaiq 1905-ci ilin sonunda Səhhətə və Sabirə göndərdiyi "Ey çəmimin önündə mütəəssəm, vətən, vətən! / Qəlbim kimi ələmlərə həmdəm, vətən, vətən!" misraları ilə başlayan şeiri, sonra Məhəmməd Hədinin 1907-ci ildə "Füyuzat" da dərc olunmuş.

*Ey vətən! Ey pəriyi-vidcanım!
...Səni sevmək deyilmi imanım?* [12, s.186]

- misralarının da keçdiyi "Bir əməlim" şeiri ilə Azərbaycan poeziyasında Vətən estetikası gəlişməyə başladı. Hədinin poeziyaya gəlişi ilə Vətən sevdasının estetik ahəngi və rəngi müəyyənləşdi.

Hüseyn Cavidin 1907-ci ildə Salik imzası ilə İstanbulda fars dilində yazdığı qəzəli də sonralar Şəhriyann fars dilində yazdığı "Azərbaycan" şeirində olduğu kimi, ittihadə-birliyə çağırən hali-vətən şeirlərimizdən biriydi:

*Olubdu qəlbimə hakim mənəm mələli-vətən,
Başında şür ilə məskən salıb xəyali-vətən...*

*Ürək dolubdu nədən, sanki qan pıyaləsdir,
Tapıbdır əksini qəlbimdə bəlkə, hali-vətən?*

*...Gərəkdi əzm ilə, hümmətlə ittihad etmək!
Sizinlə bağlıdır iqbalu həm zəvəli-vətən...* [8, s.116]

Şübhəsiz ki, Abbas Səhhətin 1909-cu ildə yazdığı "Vətən" i yurd sevgisini tərənnüm edən şeirlərin ən gözəli oldu.

Yuxarıda xatırladığımız digər şeirlərlə müqayisədə diqqətli cəlb edən budur ki, Əli bəy Hüseynzadənin "Hali-Vətən" i o dövəmdə Vətənin fəlsəfi-kulturoloji kateqoriya, şüur hadisəsi kimi təzahür etməsinə təmin edir. Vətənin həlmi poeziyanın yüksək dilində ifadə edən ilk şeirimiz kimi meydana çıxır. "Hali-Vətən" in sonrakı taleyi, zaman-zaman toplumun yaddaşında oyatdığı intiba onun millət quruculuğunda hansı miqyasda iştirak etdiyini, bu prosesdə məhək daşı olduğunu düşünməyə əsas verir.

Əli bəy Hüseynzadə "Hali-Vətən"i "Məktubi-məxsus"ə əlavə edib çap olunmaq üçün Misirə göndərərək redaksiyaya yazdığı məktubunda "Turan", "Tərənəyi-səhər" və "Hali-Vətən"i "vaxtilə türklüyə dair yazmış olduğum şeirlər" adlandırır. Misirdə çıxan "Türk" qəzeti isə "Turan" şeiri istisna olmaqla digər şeirlərini və Əli bəyin məşhur məktubunu 24 noyabr (təqribi-sani) 1904-cü il tarixli sayında dərc edir. Hər halda, önəmli olan budur ki:

1) Hüseynzadə "Hali-Vətən"i türklüyə dair yazılmış şeir adlandırır;

2) 1904-cü ildə "Hali-Vətən"i daha əvvəllər yazmış olduğunu xatırladır;

3) Yusif Akçura şeirin Misirə "Bakıdan göndərildiyini" yazır və şeirin Əli bəy Hüseynzadə hələ "Məktəbi-Tibbiyyədə ikən ibda olun"duğunu xatırladır. Əli bəyin isə Məktəbi-Tibbiyyədə, yəni İstanbul Universitetində təhsil dövrü 1889-1895-ci illərə təsadüf edir.

İndi örnəklərini verdiyimiz şeirlərin də ilk dəfə nə zaman - yazıldığı dövrdəmi, yoxsa daha sonralar çap olunduğunu bu yazının predmeti etmək istəmirəm. Tutaq ki, "Hali-Vətən" 1904-cü ildə çap olunsun da, şeirin yazılma tarixinin daha əvvəllərə - 1890-95-ci illərə aid olması müzakirə mövzusu olmadıq kimi, Abdulla Şaiqin 1905-ci ildə yazdığı təxmin edilən şeirinin də ilk dəfə 1959-cu ildə çap olunduğu faktıdır və müzakirə predmeti deyildir.

Hələ çağdaş Azərbaycan poeziya dilinin gəlişmədiyi 1904-cü ildə Bakıda, özü də milli şeirimizin ən qədim ölçüsündə - Alp Ər Tonqa şağusunun ritmində və heca vəznində belə bir şeirin yazılması birmənalı şəkildə ədəbiyyatımızın möcüzəsidir.

Türk şeirində öncə Cem Sultanın:

*Can dimağına erip büyi-vatan,
Dil diler kim görinə ruyi-vatan... [14, s.451]*

Sonra Füzulinin:

*Edməmə türk Füzuli, səri-kuyn yarın,
Vətəndir, vətəndir, vətəndir, vətənim! [11, s.216]*

Sonra Namik Kamalın:

*Amalımız, əfkarımız iqbali-vətəndir,
Sərhədimizə qalə bizim xaki-badəndir [16, s.267]*

- deyə qürbət acısı, yar nisgili, hürriyyət sevdası ilə daxil olan Vətən XX yüzil Azərbaycan şeirinə daha çox Əli bəy Hüseynzadənin "Hali-Vətən"i ilə yansıdı. Və Əli bəy Azərbaycan poeziyasında Vətən anlayışını milli şüurun dominantına çevirdi.

İnkar modelində və hədsiz pessimist ruhda yazılan və qəribədir ki, bütün bunlar "Hali-Vətən" in işıqlı enerjisini azaltmırdı və aradan keçən illərdə də azalmadı. Hədsiz pessimist ruhda yazılma da... Vətənin əbədi bir kədər səhnəsinə çevrildiyi çağda fikirlərinə biganə yanaşmadığı pessimist İllartmana, Şopenbaucera və digər zığtbin (pessimist) filosoflara rağmen, Azərbaycan roman-tizminin qurucusu Əli bəy Hüseynzadə inanırdı və inandırmağa çalışırdı ki, həyat əbədi bir kədər səhnəsi deyil. İztirab əbədi deyil. Zövq və ləzzət quru bir xəyal deyil. Haqiqi və müsbət olan ələm deyil. İztirabın pəncəsindən xilas olmaq üçün nicat yolu yoxluq deyil. Hərəkət lazımdır. "Durur bilahərəkət, / Rəvamı bir diriyyə. / Nə getmədə iləri, / Nə dönmədə geriyyə..."

"Hali-Vətən" XX yüzilin ilk illərində istər estetik, istər fəlsəfi, istər politik mahiyyəti etibarilə yeni dövr poeziyamızın, eləcə də Azərbaycan romantizminin manifesti səviyyəsində meydana çıxdı. Elnarə Akimovanın "Çağdaş poeziya və ədəbi təmayüllər" monoqrafiyasında gəldiyi qənaət doğrudur ki, "Hali-Vətən" şairinin dilinin ucundakı həqiqət, sonralar Əhməd Cavadın "Mən kiməm" şeirində "çeynənən bir ölkənin haqq bağırən səsi" nə çevrildi" [4, s.29].

"Hali-Vətən" in çalxalandırıb qabartdığı dalğa bütünlükdə XX əsr poeziyamızı bu və ya başqa şəkildə qapsadı. Cəfər Cəbbarlının 1919-cu ildə (və iyirmi yaşında) yazdığı "Ölkəm" şeirini də

(eləcə də bu şeirin əsasında 19 yaşlı Asaf Zeynalıının 1929-cu ildə bəstələdiyi eyniadlı Avropa tipi ilk Azərbaycan romansını da), ideoloji kontekst dəyişsə də, vətən sevgisini meyarla çevirmək baxımından Səməd Vurğunun 1936-cı ildə yazdığı "Azərbaycan" şeirini də bu dalğadan təəcir etmək mənəncə mümkün deyil. Almas İldırımın "Könlümə tək Kəbə yaptım səni mən... / Sənsiz nədəm Allahı mən, dini mən..." - deyə müqəddəsləşən ən üst qatında əzizlədiyi Azərbaycan Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeirinin təmsilində qutsal dəyər, "sakral səciyyə" [10, s.76] qazandı.

Bəllidir ki, ədəbiyyatımızda Vətənin coğrafi sınırları 1917-ci ildə Cəlil Məmmədquluzadə tərəfindən çizilir: "Haradır Azərbaycan?... Azərbaycanın çox hissəsi İrandadır ki, mərkəzi ibarət olsun Təbriz şəhərindən; qalan hissələri də Gilandan tutub qədim Rusiya hökuməti ilə Osmanlı hökuməti daxillərindədir ki, bizim Qafqazın böyük parçası ilə Osmanlı Kürdistanından və Bayaziddən ibarət olsun" [3, s.450].

Mirzə Cəlil Azərbaycançidir. Təbii ki, Turançı Əli bəy Hüseynzadə də geniş bir vüsatla azərbaycançılıq cizgizinə girə bilər. Ədəbiyyatımızda Azərbaycanın iki minillik tarixi taleyini "Si-yəsofi-fürusət" qədar ayanılaşdırən ikinci bir əsərə çətin rast gəlinir. Hüseynzadənin Turanı üç böyük şöbədə bəzəyir idi və həmin şöbələrə birini 1905-ci ildə yazdığı əsərində belə ünvanlamışdı: "Qafqaz silsilə dağlarının cənubunda yaşayan Azərbaycan türkləri ki, şirvanlı, bakılı, qara-bağlı, gəncəli, irəvanlı və sairədən ibarətdir. İrənin şimal-qərbinin sakinləri də bunlardır" [6, s.28]. Öz növbəsində, Əli bəy də "Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir" məqaləsində "Haradır Azərbaycan?" və "Azərbaycanlılar kimdir?" sualının cavabını vermiş, Azərbaycanın sınırlarını ədəbiyyatın qələmi ilə Mirzə Cəlildən 12 il əvvəl çizmişdi. Və 1904-cü ildə yazdığı "Hali-Vətən"dəki vətən də Qafqaz silsilə dağlarının cənubunda yerləşən Azərbaycandan ibarət idi.

1912-ci ildə "Yurd qayığı"na çevrilən "Hali-Vətən" ağırsı, artıq Türkiyəyə "metastaz" etmişdi. Şeir 1912-ci ildə İstanbulda "Türk Yurdu" dərgisində yeni versiyada çap olundu. Hüseynzadə iki il idi ki, Azərbaycandan getmiş, vaxtilə qurucularından olduğu "İttihad və tərəqqi"nin idarə heyətinin üzvü seçilmişdi. "Hüseynzadə ikinci dəfə olaraq İstanbula gəldiyi zaman bu az kəndi övladı olan məfkurə yavaş-yavaş iməkləməyə başlamışdı. Bu gürbuz (sağlam) yavrunun bir ən əvvəl inkişafını təmin etmək lazımdı" (Mehmet Ali Təvfik) [2, s.477]. "Yurd qayığı"na çevrilmiş "Hali-Vətən" in "Türk Yurdu" dərgisində dərc olunmasının bir səbəbi də elə bu idi. 1969-cu ilin dekabrında "Yeni İnsan" dərgisində dərc etdiyi "Türkçülük və türk sosializminin babası Ali Turan" məqaləsində "Hali-Vətən"i təqdim edən Hilmi Ziya Ülken qeyd edir ki, Birinci Dünya müharibəsinin şiddətlə hökm sürdüüyü o illərdə "türklük və islamçılığın uzlaşması üçün bu qədər iyi niyyətli həmləyə rəğməm bir yandan ərəblərin üsyana qalxması, bir yandan da idraksız insanların kötümşərlik (pessimizm) havasını yaymaları o zaman "Mərkəzi Ümumi" də (onu bəzən türk politbüro su da adlandırırlar - A.T.) hakim olan idealizm təmayülünü də kökündən sarsıdırdı. Türkçülü-yünü iki böyük öndəri Gökəlp və Hüseynzadə Mərkəzi-Ümumidə idilər. Fəqət rolları hər zaman eyni qüvvədə ola bilmirdi. Əli Turan şu sıralardakı bohranı bu kiçik mənzuməsilə ("Hali-Vətən"lə) çox gözəl göstərir" [7, s.9].

"Yurd qayığı" ("Hali-Vətən") təkə Azərbaycanca deyil, bütün türk dünyasında - Krımdan İstanbula, Bakıdan Buxaraya qədər cədidçilərin proqram şeiri idi. "Ey ulu Turan! Çingizlərin, Teymurların, Oğuz Xanların, Attilaların şanlı beşikləri. Sənə nə oldu?" - deyə hali-vətənin "Yurd qayığı" nı üç versiyada yazan Fitrət də Əli bəy Hüseynzadənin təsiri altındaydı.

Nəticə / Conclusion

Hüseynzadəsiz qaldığımız uzun onilliklərdə, hətta 1980-ci illərə qədər siyasiləşmiş filoloji düşüncə "Hali-Vətən"i qaralamaqda davam edib. 1904-cü ildə, yəni hələ Böyük rus inqilabı baş verməmiş, xalqın inqilab nə olduğunu bilmədiyi, hərəkətsiz və uyusq halda yaşadığı bir dövrdə yazılmış bu şeiri 1984-cü ildə ədəbiyyat akademiklərimizdən biri belə şərh edirdi: "Əli bəy Hüseynzadə... xalqın inqilabçı, tərəqqipərvər qəzəbindən çəkinib fikirlərini deməkdən qorxduqda "Ücündədir dilimin haqqətin boyunu, nə qoydular deyəyim, nə kösdilər dilimi!" - sözləri ilə şikə-yətə belə əl atırdı" [5, s.69]. "Hali-Vətən"dəki ağırı yaradan səbəbin bu şəkildə, ideoloji müstəvi-

də tamam əks istiqamətə proyeksiyası düşüncə tariximizi zədələyirdi. Zədələsə də... "Hali-Vətən" unudulmadı. Yaddaşlardan yaddaşlara ötürülən milli-mənəvi mirasa çevrildi.

Ədəbiyyat / References

1. Abdulla Şaiq. Xatirələrım. Bakı, Gənclik, 1973.
2. Bay Mehmet Ali Tevfik. İrkin mükəmmel bir enmuzeci. Sadəddin Nüzhet Ergünün "Türk şairləri" kitabında istinadən. İstanbul, 1936.
3. Cəlil Məmmədquluzadə. Seçilmiş əsərləri." Tərtib edənı, müqəddimə və izahların müəllifi İsa Həbibbəyli. Bakı, Çınar-Çap, 2003.
4. Elnarə Akımova. Çağdaş poeziya və yeni ədəbi təmayullər. Bakı, Elm və təhsil, 2016.
5. Ə.Mirəhmədov. "Əli bəy Hüseynzadə". Bakı, Fikrin karvanı, 1984
6. Əli bəy Hüseynzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2007.
7. Hilmi Ziya Ulken "Türkçülüğün və türk sosializminin babası Ali Turan" Yeni İnsan. Aralık, 1969. Sayı: 84.
8. Hüseyn Cavid. Əsərləri. V cilddə. Bakı, Lider nəşriyyat, 2005
9. İsmail bəy Gaspiralının İdealleri İşləri Təvsiyələri və Haberleri. 2 cilddə. (hazırlayan: Sabri Arikən) İstanbul, 2011.
10. Qorxmaz Quliyev. Xüsusidən ümumiyyə. Bakı, Elm və təhsil, 2016.
11. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. 6 cilddə. Bakı, Şərq-Qərb, 2005.
12. Məhəmməd Hədi. Bir əməlim? "Füyuzat", 15 mart 1907.
13. Milli məkurənin atası. Bakı, Literpress, 1914.
14. Nihat Sami Banarlı. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. Milli Eğitim Basımevi – İstanbul 1987.
15. Rəşid bəy Əfəndiyev. Seçilmiş əsərləri. Bakı, Şərq-Qərb, 2006.
16. Türkiye Türk Edebiyatı. Türk Ocakları Eğitim Ve Kültür Vakfı. Ankara, 1989.
17. К. Смирнов. Материалы по истории и этнографии Нахичеванского края. Баку, 1999.
18. Стенографический отчет Первый Всесоюзный Съезд Советских Писателей. 1934. Доклад М. Алекберли о литературе Азербайджанской ССР. "Советский писатель". Москва, 1990.

Родина как философско-культурологическая категория в стихотворении Алибека Гусейнзаде "Хали Ветен"

Азер Туран

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: a_turan63@mail.ru

Резюме. В статье исследуется стихотворение Алибека Гусейнзаде "Хали Ветен" ("Положение Родины"). Стихотворение сравнивается со стихами, написанными до 20-х годов XX века на тему родины. Отмечается, что это стихотворение написано в Стамбуле в 90-х годах XIX столетия и понятие Родина в нём представлено как философско-культурологическая категория.

В статье указаны первые источники публикации этого стихотворения и первые отзывы о нём. К исследованию привлечены две версии этого стихотворения разных годов и его русский перевод 1920-х годов.

Ключевые слова: Алибек Гусейнзаде, понятие Родина, "Хали Ветен", философское стихотворение